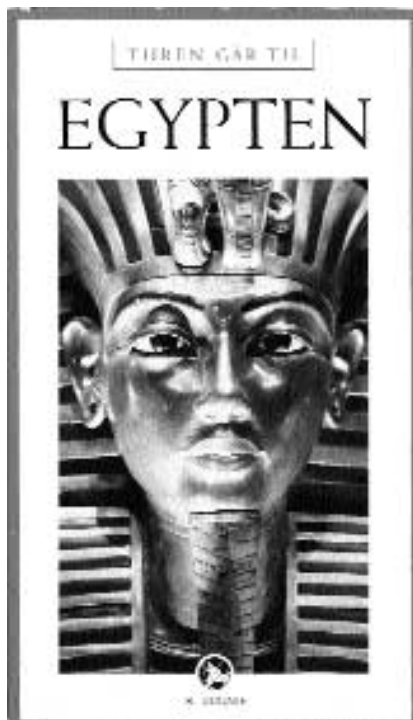

Bog anmeldelser

Louise Alkjær og
Ivar Herlev Sørensen

Turen går til Egypten

Politikens Forlag 2005
156 s., talrige ill. 150 kr.

I Papyrus 2000/2 anmeldte jeg, sammen med to andre Ægypten-guider fra Politikens Forlag, Mette Vikings version af *Turen går til Egypten*. Som det fremgik var jeg en varm tilhænger af Tur-bøgernes koncept og deres rejsevenlige format, og det er jeg stadig. De giver simpelthen de vigtigste oplysninger, man har brug for som almindelig rejsende med overskuelige

kort og planer. Den nye udgave læner sig med rette kraftigt op ad den forrige i sin beskrivelse af de forskellige lokaliteter og monumenter, ja ofte er der ingen ændringer overhovedet. I ny og næ er der henholdsvis tilføjelser og udeladelser, men uden at have læst det hele med lup kan jeg sige, at der heller ikke var nogen akut brug for ændringer her. Undtagelsen er dog i dykkerland ved Rødehavet, hvor der i takt med den stadig stigende turisme åbenbart har været et behov for supplement. De praktiske oplysninger er naturligvis opdateret, og der er indført nyttige "bokse" om forskellige emner såsom pyramidestatistik, fugleliv og krokodiller.

Den største fornyelse består dels i de mange nye fotografier, dels i organiseringen af de indledende sider, som synes at dække stort set de samme emner, men i en anden rækkefølge, samt i mange nyttige web-adresser. Begge forfatterne er erfarne rejseledere, den ene ægyptolog, den anden arabist, og det viser sig i prioriteringen af stoffet ved, at der er noget mere om det moderne Ægyptens historie og folkeliv (altså fra omkring Middelalderen...) En "modernisering" af visse kongenavne (Keops og Kefren i stedet for Kheops og Khefren) er ikke en forbedring, men det dejligt at se en ny generation af *Turen går til Egypten*. Der kommer sikkert mange andre i fremtiden.

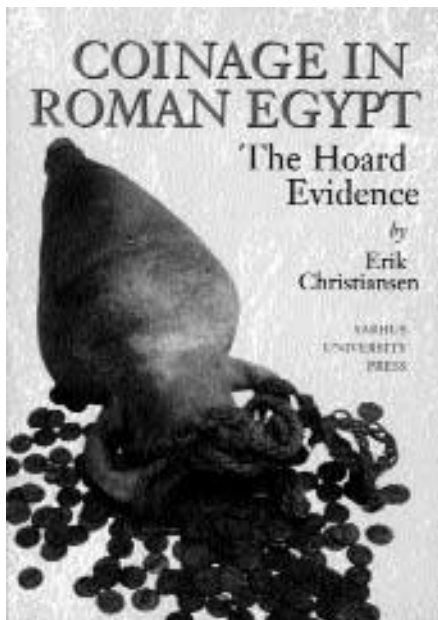
LM

Erik Christiansen

Coinage in Roman Egypt. The Hoard Evidence

Aarhus University Press, Aarhus
2004. 208 ss., 18 fig., 9 tavler,
3 plancher. 248 kr.

Dette er ikke et numismatisk opslagsværk om mønter fra det romerske Ægypten. Tvært imod er der, som forfatteren udtrykkeligt gør opmærksom på i forordet, tale om en undersøgelse af romerske mønter som penge. Forfatterens primære ærinde er at bidrage til en forskningsdiskussion blandt økonomiske historikere om, hvorfor man udstedte mønter i oldtiden (s. 11), her specielt: hvorfor udstedte romerne mønter (s. 23)? Til dette formål har forfatteren valgt at fokusere på det forholdsvis righoldige, men ikke helt uproblematisk, materiale af "skattefund" fra det romerske Ægypten i perioden indtil Diokletians reformer. Et valg, der udmunder af hans egen mangeårige forskning i alexandrinske mønter (s. 11). Ved et skattefund forstår forfatteren "mindst to mønter (eller mindst én mønt og en anden værdigenstand), der tilsyneladende er begravet samlet med forsæt, eller tabt – og helst fundet sammen" (s. 14). Og ved mønter forstås "små prægede stykker metal, der har en alment accepteret værdi indenfor en "herskers" eller "stats" territorium, hvis rege-

ring har ansvaret for produktionen af dem (mønterne) og hvis autoritet garanterer deres værdi” (s. 14).

For at kunne granske den valgte problemstilling er forfatteren nødt til at gøre den antagelse, at skattefund *under bestemte forudsætninger* giver et repræsentativt billede af den oprindelige møntproduktion og af hvilke mønter, der cirkulerede og følgelig kunne ende med at blive gemt væk på den måde (s. 22, 30). Denne antagelse er på ingen måde grebet ud af luften, men følger derimod af en række metodiske og teoretiske overvejelser, som både advarer mod ukritiske fortolkninger af skattefundene og specificerer de “bestemte” forudsætninger (s. 30). Herunder også en diskussion af, hvad der kunne få mennesker til at samle mønter og andre værdigenstande og gemme dem væk som “skatte” (s. 15ff).

For at få svar på det centrale og en række heraf afledte spørgsmål, opdeler forfatteren materialet i fire kronologisk afgrænsede grupper

(s. 85, kap. 5-8). Han underkaster det en multivariat, kvantitativ og kvalitativ analyse og fortolker resultaterne på en baggrund, der både omfatter information hentet fra papyrustekster og et bredere kildemateriale. Det billede, der tegner sig som følge af denne fremgangsmåde, viser både gennemgående mønstre og betydelige udsving i produktion og cirkulation af mønter; ikke blot fra den ene kejser til den anden, men også mellem regeringsår under den enkelte kejser. Bogens konklusioner skal ikke opremses her. Men enkelte bemærkelsesværdige observationer og fortolkninger skal dog fremhæves.

Det lykkes f.eks. efter anmelderens mening forfatteren at tegne et nuanceret billede af skiftende kejsers motiver for at udstede nye mønter i Ægypten. Udgangspunktet er en argumentation for, at der, sideløbende med et udbredt kreditsystem, i det romerske Ægypten har været en stærkt monetariseret økonomi (s. 53); og at den romerske mønt i Ægypten cirkulerede i et lukket system (s. 40ff), der efter alt at dømme indebar tvungen veksling ved ind- og udrejse. (s. 43). Der var mønter af både guld, sølv og kobber (med tiden endog bly), som alle diskuteres. Men fokus er på den grundlæggende møntenhed, som var den alexandrinske “tetradrakme”, en “sølvmønt” som allerede fra tidlig kejsertid, eller senest fra Vespasians tid, holdt en kurs, der svarede til den kejserlige denar. Og det til trods for, at den fra og med Claudius’ regeringstid havde lavere vægt og sølvindhold end denaren (fig. 1, s. 44f). Altså en kunstigt opretholdt kurs! Med dette udgangspunkt kan forfatteren holde udsvingene i produktionen og cirkulationen af mønter i Ægypten op mod en bredere historisk baggrund og følgelig give et

bud på motivationen bag udstedelsen af nye mønter. Dette gør han i kapitlerne 5-8 samt det afsluttende kapitel 9, hvori bogens pointer sammenfattes.

Blandt de mest interessante udsving er en høj prægningsaktivitet hen mod slutningen af Neros regeringstid. De tetradrakmer, der blev udstedt i denne periode, har en mindre vægt og et lavere sølvindhold end tidligere. Den neronianske standard blev derefter fulgt indtil Markus Aurelius’ regeringstid, hvor der blev udstedt nye tetradrakmer med yderligere forringet vægt og sølvindhold. Midtvejs mellem Nero og Markus Aurelius udstedte Hadrian gennem hele sin regeringstid, så godt som hvert år, et antal tetradrakmer med neroniansk standard. Alle tre tilfælde bliver i bogen fortolket på baggrund af, hvad vi ved om de pågældende kejsers aktiviteter og samtidig i øvrigt. Neros forringede tetradrakme ses således som udtryk for, at denne kejser havde brug for sølv til den slunkne kasse i Rom (s. 97). Hadrians jævnlige udstedelse af tetradrakmer efter neroniansk standard ses som udtryk for hans generelle velvilje overfor de østlige provinser, herunder Ægypten (s.102), samt for en generel forbedring af imperiets finansielle reserver under denne kejser (s. 139). Endelig havde Markus Aurelius brug for at skaffe sølv til dækning for udgifterne til sine mange projekter, ikke mindst hans omfattende militære forehavender (s. 106). Andre udsving giver anledning til en yderligere nuancering af billedet, men bidrager også til det generelle indtryk, at det romerske Ægypten med et citat, forfatteren har lånt fra Kenneth Harl, kan betegnes som “et laboratorium, hvor [kejseren] kunne eksperimentere frit med at manipulere og undergrave mønter”, uden at dette

dog behøver at have været det oprindelige formål (s. 46).

Med disse og mange flere interessante observationer og fortolkninger kommer bogen rundt om mange aspekter af det økonomiske system i det romerske Ægypten. Og dermed placerer den sig som et vægtigt indlæg i forskningsdiskussionen omkring romerrigets, og dermed oldtidens, økonomiske historie. Som sådan er bogen først og fremmest et videnskabeligt værk. Men den kan ikke desto mindre anbefales til de af Papyrus' læsere, der interesserer sig for oldtidens økonomiske historie.

Bo Dahl Hermansen

Ulf Haxen

Det lille mirakel

Gyldendal 2003
Indb., 368 s. 349 kr.

Fhv. førstebibliotekar og seniorforsker ved Det Kongelige Bibliotek Ulf Haxen har begået en fasci-

nerende og læseværdig bog om jødisk bogkunst og historie. De jødiske bøger har gennem historien været genstand for en særlig interesse både i forhold til den måde, som den jødiske religiøse og intellektuelle tradition forholder sig til Bogen på og i forhold til den måde, som kristne gennem historien har forholdt sig til de jødiske bøger. De jødiske bøgers historie er i den grad studier værdig antikvarisk, men også kultur- og socialhistorisk betragtet.

Bogen *Det lille mirakel* er blevet til efter en udstilling om den hebraiske bog på Det Kongelige Bibliotek i 1989, og den fremviser da også mange eksempler på KBs store og betydningsfulde samling af jødiske bøger. Haxen er om nogen manden, der kan navigere i samlingerne, og han har bidraget væsentligt til både jødisk samlings tyngde og til udforskningen af dokumenterne.

Det lille mirakel er en smuk bog i coffee table format og udsmykning, rigt illustreret med billeder af jødiske bøger, skrift og bogmalerier, så det er en fryd for øjet. Bogen forsøger at dække en mange århundreder lang historie, eller rettere historier, om jødisk bogkunst over emnerne KBs håndskrevne hebraiske bibel fra 1400-tallet, Cairo-genizaen, bogmaleri og farvelære, bogbrændinger og borgerliggørelsen i moderne tid. Bogens titel er primært inspireret af Skrivers Traktat i Talmud men også af Holberg, som Haxen citerer for, at jødernes overlevelse beror på et mirakel, samt den fantastiske overlevelse af Mosaisk Troessamfunds og KBs jødiske bøger under besættelsen. Uden skrivetekstens lille mirakel ingen jødedom.

KBs hebraiske bibel har en fascinerende historie. Josef ben Yehuda ben Hanin flygtede i

1400-tallet fra den spanske inkvisition med sin kone, søn og sin bibel til Nordafrika, hvor forholdene for jøder var mere tolerable. Langt senere i 1761 erhvervede Carsten Niebuhr ekspeditionen i Konstantinopel eller Cairo Josef ben Yehudas bibel og bragte den til Danmark, hvortil den ankom i 1766. Haxen præsenterer indsigtfuldt detaljerede forhold omkring KBs bibel og andre uvurderlige jødiske dokumenter samt om de jødiske bogkunstneres håndværk inkl. geografiske og periodekendetegn i udførelsen af værkerne.

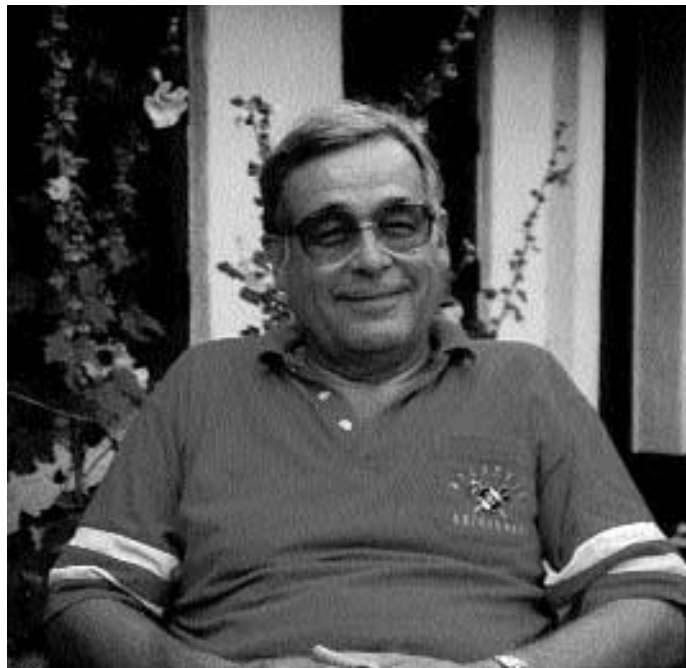
Fordrivelsen af jøderne fra Spanien i 1492 forårsagede en enorm folkevandring af jøder til både den østlige Middelhavsregion og Nordeuropa. Denne vandring lagde i al sin grusomhed på mange måder grunden til de senere store jødiske kulturer rundt om i Europa. Haxens afsnit om vandringerne, bogtrykkerkunstens begyndelse og det store jødiske forlag Soncino er blandt bogens bedste. I 1500-tallet var Italien et produktivt område udi bogtrykkeriet, og et stort antal jødiske bøger blev trykt for kun at bukke under i 1553, hvor kirken udsendte en bekendtgørelse, som førte til afbrændingen af et enormt antal jødiske bøger. Gennem store dele af historien har især den kristne forfølgelse af jøder været årsag til et kolossalt tab af bøger, og kirken har i perioder med ekstrem nidkærhed forfulgt den jødiske bog, hvilket i sig selv var en symbolsk uddrivelse. Man mere end aner en gennemgående trodsighed i bogen. På trods af forfølgelser, fordrivelser, bogbrændinger og mord har de jødiske bøger og jødedommen overlevet. Desværre er motivets anden side ikke udfoldet synderligt i bogen, nemlig hvordan omstændighederne har påvirket den jødiske tekstkultur. Haxen får

det undertiden til at virke, som om bogkulturen er givet (af Bogen) og ikke af mennesker og omstændigheder.

Gennemgangen af dansk-jødisk historie og historien om KBs erhvervelse af David Simonsens kolossale bibliotek er bevægende og understreger Danmarks lille, men undertiden betydningsfulde plads i jødisk historie. Præsentationen har dog mest karakter af en mindeskrivelse over store jødiske personligheder i dansk historie, hvor der er fokus på deres indsats for fællesskabet og landet. Kritik kan også rettes mod, at bogen ikke er forsynet med henvisninger, hvilket er meget ærgerligt for den interesserede læser. Endvidere skæmmer det både bogen og det uhyre interessante emne, at Haxen fortæller både en populær og en videnskabelig historie på samme tid. Legender bliver blandet med videnskabelig historie med udgangspunkt i en mere eller mindre zionistisk antagelse om den jødiske nations organiske sammenhængskraft gennem 3000 år. Det kræver indimellem sin læser at navigere i, hvad vi ved, og hvad der er fortolkning, og her kunne et noteapparat have vist sin duelighed.

Ovennævnte kritik skal dog ikke ændre på, at Ulf Haxen har skrevet en uhyre vidende og vel-skrevet bog, der fortjener at blive læst af alle med interesse for jødommen, dansk-jødisk historie og bøger generelt.

Jakob Feldt

Nekrolog

Jens Rosman 1930-2004

Jens Rosman blev medlem af DÆS i begyndelsen af 1990'erne, kom ind i repræsentantskabet i 2001, og i bestyrelsen i 2003. Som nybagt cand.jur. blev Jens i 1958 ansat i Finansministeriets Skattedepartement, og skat forblev det område, hvor han kom til at lægge en væsentlig del af sit livsværk. Jens var en af hovedarkitekterne bag kildeskatten, det skattesystem, vi har i dag, men som faktisk først blev indført i 1970. Jens var både interesseret i teori og praksis og fik en imponerende karriere ud af skatten. Han blev departementschef i 1980 og chef for Told og Skat i 1989. Jens blev fascineret af den ægyptiske kultur. Interessen udmøntede sig i mange rejser til Ægypten, læsning, og flittig deltagelse i foredrag og temadage. Gennem Åbent Universitet skaffede han sig også et basalt kendskab til at Middelægyptisk og hieroglyffer.

Jens kom til at spille en meget stor rolle i DÆS. Han var manden bag selskabets vedtægter; bag fundatsen til Forskningsfonden, bag reglerne for "Venneforeningen". Og så var han naturligvis optaget af DÆS's økonomi, hvilket i praksis også betød at lære bestyrelsens medlemmer noget basalt om økonomistyring.

Jens var et dejligt menneske, på en gang kontant og ihærdig, men samtidigt varm og rund. Hans betydning for DÆS kan ikke overvurderes.

T. Holm-Rasmussen og P. J. Frandsen